

Âşık Ömer'in Koşmalarında Söz Varlığı

Existence of Expression in Aşık Ömer's Ballad (Koşma)

Hasan KARACA*
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Üslûp çalışmalarının bir ayağını metnin söz varlığını değerlendirmek oluşturur. Şairlerin dil ve üslûbu hakkında söz söyleyebilmek için onların kullandığı kelime kadrosunun özelliklerini de bilmek gerekir. 17. yüzyılda yaşamış olan halk şairlerimizden Âşık Ömer'in 24 koşması söz varlığı bakımından ele alındı. Âşığın kullandığı kelimeler, kelime türlerine göre sınıflandırıldı. Ayrıca koşmalardaki isim ve sıfat tamlamaları ile Arapça ve Farsça tamlamalar tespit edildi. Bunların ışığında şairin diliyle ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Âşık Ömer, koşma, kelime türü, dil ve üslûp

Abstract

Evaluating the vocabulary of a text forms one aspect of the genre studies. In order to talk about the languages and styles of the poets it is necessary to know the vocabulary they used. 24 poems (koşma) of Aşık Ömer who had lived in 17th century as a folk poet, was handled. The words he had used were classified according to their types. Besides, noun and adjective complements within the poems (koşma) and also the complements in Arabic and Persian were determined. In the light of those, determinations and evaluations about the language and genre of the poet were made

Key Words: Âşık Ömer, poem(koşma), word type, language and genre

Giriş

Âşık Ömer, 17. yüzyılda yaşamış, halk şiiri geleneğini sürdürmüş, bu sahada eserler vermiş, yüzyılının ve Türk halk edebiyatının önemli şairlerindedir. Bu çalışmada onun koşmalarının duygu ve düşünce dünyası ve bu dünyanın dil açısından ne ifade ettiği irdelenecektir. Bu amaçla, Şükrü Elçin tarafından hazırlanmış "Âşık Ömer" (Elçin, 1999) adlı eserdeki 24 koşmanın kelime kadrosu çıkarıldı. Âşığın kullandığı kelimeler, kelime türlerine göre

* Okutman Dr., Gaziantep Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, e-mail: karaca@gantep.edu.tr

sınıflandırıldı. Ayrıca koşmalardaki isim ve sıfat tamlamaları ile Arapça ve Farsça tamlamalar ile kelime grupları tespit edildi. Bunların ışığında şairin diliyle ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunuldu.

Halk şairlerini anlatan eserlerde genellikle şairler "hayatı, sanatı, eserleri" başlıkları altında ele alınır. Âşık monografilerine baktığımızda âşığın sanatı, daha özel olarak dili ile ilgili yapılan değerlendirmelerin çoğu afakî kalmaktadır. Araştırmacı, çoğu zaman âşığın diline eğilmek yerine, âşığın diliyle ilgili kendi değerlendirmelerine dayanak aramakta, örnek ve alıntılarını kendi görüşünü doğrulamak amacıyla kullanmaktadır. Hâlbuki yapılması gereken bizzat kullanılan dili ele almak, bütün hakkında fikir verecek inceleme ve analizlerde bulunmaktır.

Bir eserin üslûbuna dair değerlendirmeler, o eseri tamamlayıcı tespitlerdir. Üslûbu ortaya konulmamış bir metin veya sanatçı eksik değerlendirilmiş demektir.

Bir metnin üslûbu, dilbilim penceresinden bakıldığında dizibilim (söz seçme) ve dizibilim (seçimi kullanma) olmak üzere iki temel kullanıma dayanır. Dizibilim, bir metindeki söz varlığının seçimini ifade eder. Buna göre, her metin bir seçmedir, bu seçme aynı zamanda dilin kalanından vazgeçmeyi de anlatır. "Dilbilimdeki ifadesiyle söylersek aynı paradigmatique sırada yer alan farklı unsur ve kurallardan bazıları seçilir. Daha önce de belirtildiği gibi üslûbun kaynağını bu seçme işinde aramak gerekir." (Aktaş, 1986: 107).

Üslûp incelemesinin ilk basamağını seçilen söz varlığının belirlenmesi oluşturur (Çoban, 2004: 121). Özellikle tekevünî (oluşumcu) üslûp incelemesi dil malzemesinden yola çıkılarak yapılmaktadır. Bu çalışmada Âşık Ömer'in koşmaları dizibilim yönüyle ele alındı.

Bir metnin söz varlığını bilmek, metnin üslûbunu ortaya çıkarmak bakımından tek başına yetersizdir. Dil malzemesi, birçok boyuta sahip olan üslûbun sadece bir yönünü aydınlatır.

Demek ki üslûp incelemesi; konunun belirlenmesi ve sınırlandırılmasından başlayarak kelime seçimi, türleri ve dağılımına; cümle yapıları ve çeşitleri, metnin kuruluşu, ifade özellikleri, söz ve mana sanatlarına; onlardan da sanatçının dış ve iç dünyasına; vermek istediği mesajlarına ve veriş tarzlarına kadar uzanabilir. (Çoban, 2004: 84).

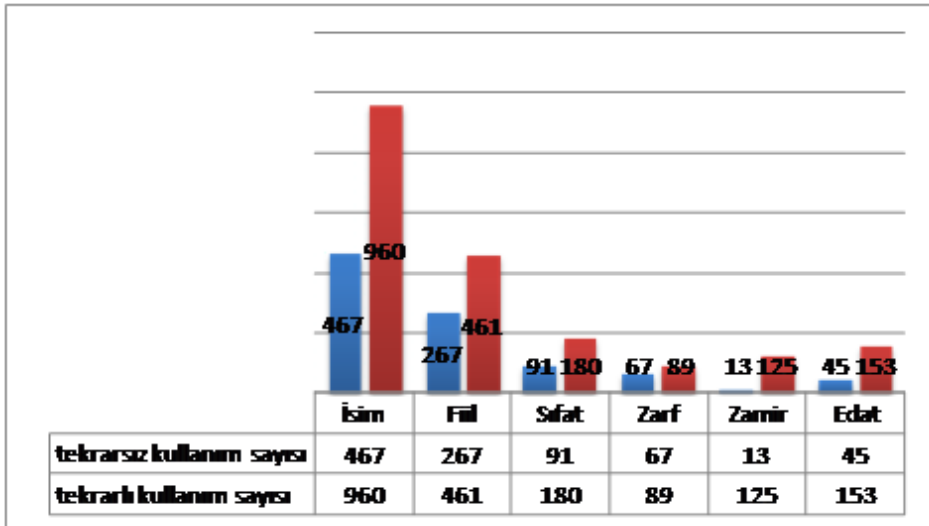
Âşığın dünyasını anlamak ve anlamlandırmak için bizzat onun eserlerinden hareket etmek gerekmektedir, bu en sağlıklı yol olacaktır. Yaşamakta olan halk şairiyle bizzat görüşmek, düşünce ve duygu dünyasını ondan dinlemek bile her zaman bizi doğruya götürmeyebilir. Şiirlerin dünyasıyla âşığın anlattığı şiir dünyası aynı olmayabilir. Âşık, ne anlattığını bir yana bırakıp anlatmak istediğine yönelebilir, bu da var olan ile anlatılanın birbirini tutmaması sonucuna götürebilir. Bunun içindir ki şiirlerin kelime kadrosu üretici, tüketici ve bağlam hakkında önemli veriler sunar. Bir âşığın şiirlerindeki kelime kadrosu o şiirlerin dolayısıyla âşığın duygu ve düşünce dünyasının gen haritası niteliğindedir. Kullanılan kelimelerin bir kısmı şairin bilinçli seçiminin ürünü, bir kısmı ise bilinçaltının dışavurumudur. Elbette bir âşık kullanacağı kelimeleri önceden tespit etmiş veya depolamış değildir. Onun hangi kelimeyi kullanacağını

duygu ve düşünce dünyasının oluşturmuş olduğu kavram dünyası belirler. Bu bakımdan, her şairin eserlerindeki kelime kadrosunu incelemek, analiz etmek, değerlendirmeleri bu veriler üzerinden yapmak; âşîğin devrindeki yerini tayin etmek ve onu bütün içindeki konumuna yerleştirmek açısından sağlıklı ve bilimsel bir yol olacaktır. Çünkü âşîğin duygu, düşünce ve hayal dünyası kullandığı kelime kadrosunda saklıdır (Artun, 1999: 26). Kelime kadrosu tek başına üslûp değildir, üslûbun dayanağıdır. Bütünüyle üslûp söz dizimiyle kavranan bir boyuttur. Kullanılan kelimelerin yığından metin denilen sisteme dönüştürülmesi üslûbu da belirler.

Koşmalardaki Söz Varlığının Özellikleri

Âşık Ömer'in 24 koşmasında (103 dörtlük) kullanılan toplam kelime sayısı 1851'dir. Bu sayı, aynı sözün tekrar kullanımlarını da içermektedir. Tekrar kullanımlar düşürüldüğünde Âşık Ömer, 24 koşmada 900 farklı kelime kullanmıştır. Aşağıda kelimelerin türlere göre dağılımı verilirken her iki sayı da gösterildi. Eğik çizgiden önceki sayı, birbirinden farklı ifade sayısını; sonraki sayı ise ifadelerin birden fazla kullanımını da içeren toplam sayıyı anlatmaktadır. Bu kelimeler, iki farklı yönden incelendi: kelime türü sınıflandırması ve kullanılan tamlamalar / kelime grupları.

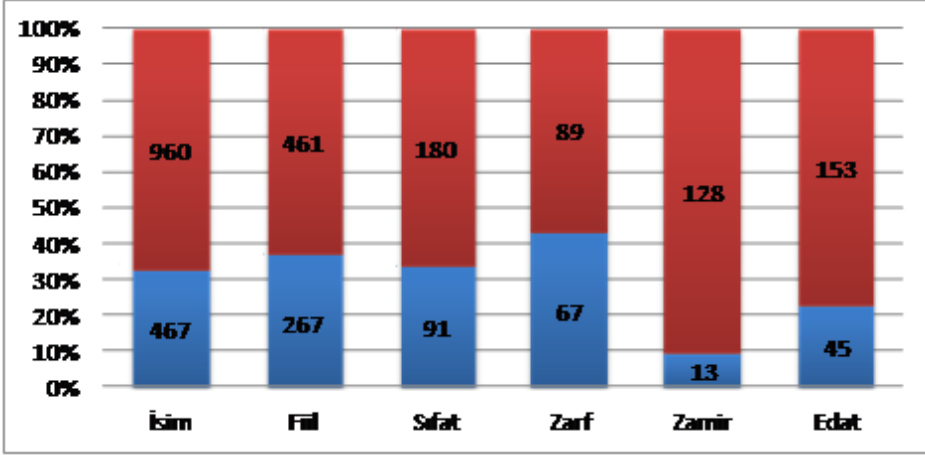
Koşmalarda kullanılan 900 / 1851 kelimenin kelime türü dağılımı şöyledir: isimler: 467 / 960, fiiller / deyimleşmiş fil öbekleri: 267 / 461, sıfatlar: 91 / 180, zarflar: 67 / 89, zamirler: 13 / 125, edatlar (ünlem, bağlaç, çekim edati): 45 / 153. Bu dağılımın grafik olarak görünümü şöyledir:

Şekil 1: Kelime türlerinin dağılımı

Aşağıdaki grafik ise şairin kelime türlerine başvuru sıklığını göstermektedir. Buna göre en çok çeşitlemeyi (farklı ifadeye başvurmayı) isimlerde yapmıştır. Zamir ve edatlarda ise aynı kelimeyi tekrarlayarak

kullanmaya sıklıkla başvurulmuştur. Zamir ve edatlarla ilgili bu değerlendirme ve dağılım şairin dili kullanma yeteneğinden çok dilin doğasıyla ilgili bir durumdur. Zamir ve edatların dildeki sayıları oldukça sınırlıdır ve bu sınırlılık, koşmalarda 13 farklı zamiri 125 defa kullanma sonucunu doğurmuştur.

Şekil 2: Tekrarsız kullanımların tekrarlı kullanımlara oranı

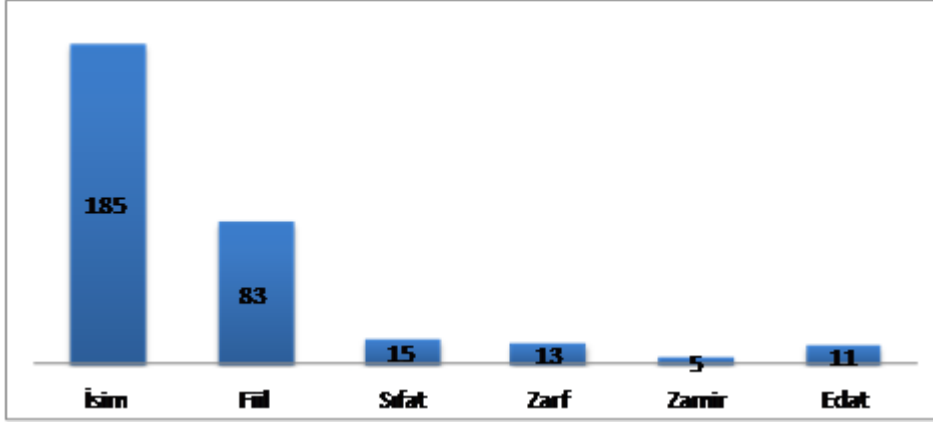
Kafiyede kullanılan kelime türü dili kullanma, metni oluşturma, şairin ve şiirin gücünü ortaya koyma bakımlarından önemlidir. Basit söyleyişler, fiilleri kafiyelerek yapılmış söyleyişlerdir. İsim ve diğer kelime türlerini kafiyeli kullanmak daha çok ustalık ve yetenek gerektirir. Âşık Ömer'in kullandığı kafiyelerin kelime türlerine göre dağılımı şöyledir: isim: 186, fiil: 83, sıfat: 15, zarf: 15, zamir: 5, edat: 10.

Kafiye olarak isim ve fiiller yoğun olarak kullanılmıştır. Sıfat ve edatların eksiz kullanılmaları, zamir ve zarfların işletilmesinde sınırlı sayıda ek olması bunların kafiyelemede az kullanılmalarına yol açmıştır.

Âşık Ömer'in birçok koşmasında kelimeler sadece ses yönünden birbiriyle kafiyeli değildir, bu kelimeler arasında kelime türü ve anlam alanı açısından da bir ortaklık söz konusudur. Bunlar, biri söylendiğinde aynı kelime türünden diğerlerini çağırabilecek kafiyeli kelimelerdir. Yani, kafiye sadece sese dayanmamaktadır. Anlam ve zihin boyutunda da bir nevi anlamsal kafiye mevcuttur. Bu durum güçlü söyleyişe sahip, sanat değeri olan, sevilen şiirlerin kafiye özelliğidir. Aşağıdaki dördlüğün kafiyelenişi bu açıdan dikkate değerdir:

Ömer, sevdasını baştan aşırmış;
Hayal-i yâr ile kendin şaşırmış;
Böyle bir fettana gönül düşürmüş;
Aybeylemen biraz divanecidir.

Kafiye ve redif olarak kullanılan kelimeler, kelime kadrosu dizininde italik olarak belirtildi. Kafiye ve redif olarak kullanılan kelimelerin grafik olarak dağılımı şöyledir:

Şekil 3: Kafiye ve rediflerin kelime türü olarak dağılımı

Kelimeler

İtalik yazılan kelime ve kelime grupları kafiye veya redif olarak da kullanılmış kelimelerdir. Kelimenin incelenen metinlerde kaç defa kullanıldığı parantez içinde belirtildi.

İsimler (467 / 960). Tamlamalardaki isim unsurları bağımsız olarak kullanılan isimleri verdiğimiz bu başlığa dâhil edilmedi. İsimler varlıklara ad olan kelimelerdir, isim dünyası varlık ve kavram dünyasıdır. Âşık Ömer, incelediğimiz koşmalarında doğal olarak en fazla isimlere başvurmuştur. Kullandığı isimler incelendiğinde göze çarpan temel husus çoğunun I. tekil şahıs iyelik eki almış olmasıdır. Bu da Âşık Ömer'in şiirlerinde kendisini merkeze koyduğunu, kendi dünyasını anlatıp tarif ettiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kendisine dert ettiği dünya kendisini çevreleyen, ben merkezli doğal dünyasıdır. Çoğu ciddi bir eğitim almamış olan halk şairlerinden dünya meselelerine, insanlığın sorunlarına felsefi boyutuyla eğilmeleri, sorunlara çözüm üretmeleri beklenmemelidir. Nitekim eğitilmiş olmasına rağmen Âşık Ömer de koşmalarında genellikle, sadece kendisinde olup bitenleri işlemiş ve dile getirmiştir. Âşık Ömer, koşmalarında kendi duygu dünyasını dile getirir. Onun şiirlerinde duyguyu ikinci plana itecek düşünce anlatımı yoktur. Kullanılan isimlerin çoğu somut ve doğaya ait isimlerdir. Bu durum, hem halk şiirinin hem de genel olarak Türkçenin doğaya dayalı somutlaştırıcı anlatımından kaynaklanmaktadır (Aksan, 1998: 98).

Koşmalarda isim olarak kullanılan kelimeler:

acep (2)	baş (7)	danece
ad	bay	dar (2)
Âdem	baz	dehan
adu (2)	bel	dehr
ağa	bela (2)	dem (3)
ağlamak	ben (3)	dembedem
ağlaşanlar	bend (2)	derd (18)
ağyar	bende (2)	derman
âh (11)	berk	derun
ahenk	bey	derunî
ahiret (2)	bigane	derya (3)
akıl (3)	bin (2)	devlet (2)
âlem (4)	bina	devr (2)
âli	bir	devran (2)
âlim	bîvefa (3)	dış
almak	boyun (2)	dide
altmış	buğday	dil (gönül) (3)
anber (amber)	burca (2)	dil (organ) (4)
andelib	bülbül (2)	dilber (3)
anlamak	cahil	din (2)
ara (2)	câm	dış (2)
arakçın	can (8)	divane
ârız	canan (3)	divanece (2)
art	cehd (2)	diyar (5)
asıl	cehennem (2)	dolu
asker	cemal (3)	don
aşk (14)	cenk	dost (6)
âşık (10)	cennet (3)	duman (4)
aşıyan	cevr	durak (2)
aşk (11)	cihan (3)	dünya (7)
aşna	cism	dürr (2)
ata	cüda(3)	düş
ateş (5)	cünun (2)	düşman
Ay	cüda (3)	ebrû
ay (2)	cürm	ecil
ayak	çağ	edna
ayrı (2)	çare (3)	eğın
ayrılık (2)	çekmek	ehl
ayyuk	çeşm (4)	ejder
az	çevgan	el (organ) (3)
bad	çiçek	el (yabancı) (4)
bağ (3)	çok (2)	elem
bağır (3)	çöl (2)	engin
bahar (2)	dâd (2)	esrar
bakmak	dağ	eş
balık	dal (2)	ev

eyyam	gölşen (2)	isyan
ezel	gün (7)	iş (3)
ezik	güzel (9)	işret
fasıl	haber (2)	kaçan
fedâ	habip (2)	kadim
felek (16)	hak	kâfir
fem	Hak (5)	kahır
ferağ	hâl (3)	kâkül (2)
feryat	halk	kalp
Ferz	haristan	kamet
fettan	hasbîhâl	kan (3)
fidan	hasm	kanaat
figan	hasret (3)	kar
fikr (2)	hasta (2)	kâr (3)
fil	hatır	karar
firkat	Havva	karban
fülfül	hayal (5)	kare
galtan	hayat	karşı
gam (5)	hayran	kaş (5)
gamze (3)	hazret	kaygu
garip	hemdem (2)	kaz
gayrı	hırka	kaza
gazap	hışm	kemal (3)
gazel	hilal	keman (2)
gazi	Hindu	keşif
geda (2)	hod	kevakib
gemi	hub (5)	kible
gerdan (2)	huban	kıl (2)
gerek (5)	Huda (3)	kıral (kral)
gidi	hulle	kırklar
girya (girye)	hun	kış (2)
gisu	hüma	kıyamet
gonca	hüner	kıymet
göğüs	hüsn (2)	kız
gök	ibret	kisb
göl	icaz	kîş
gönül (11)	iç (5)	kol (3)
görmek	ihtiyar	köhnezen
göz (16)	il (2)	köşe (2)
gulgule	iman	kul (5)
gurbet (6)	insan	kulak
gurbetlik	intizar	kurban (2)
güç	irfan (2)	Kûs
güher	İskenderî	külhan
gül (5)	İslam (2)	labüd
gülizar	istiğna	lale

laya'kil	nasip	seher (2)
layık (2)	naz	sel (6)
leb	nazenin	selamet
Leyla	nazik	sene (5)
Lütuf	nedamet	seng (3)
mağrur (4)	neden	ser (5)
mahal	nefes	servi (4)
mail (2)	nefis (2)	ses
makam	nem	sevda (4)
mana	nişan (2)	sevdicek (ğim)
manend	nihayet	sevdi (ğim) (3)
meclis (4)	nokta	sevenler
Mecnun (4)	nöbetbenöbet	seyran
meftun	nur	seyrangeh
mekân (4)	od	sima
melal (2)	ok	sine (10)
melamet	ölüm	sohbet
melek (2)	Ömer (15)	son
melul (2)	ömür	söz (5)
memat	öpme	su (2)
menzil	öte	sual
mest (2)	öz	sultan (2)
mestanece	pare	sunu
Mevla (6)	paye	sünbül (sümbül)
mey	payitaht	şadilik
meydan	peri (2)	şah (2)
meyil	pervaz	şam
meze	peygamber	şarap
mihman	rahat (3)	şeb (3)
mihnet (7)	rakiyb (rakip) (6)	şehd
mihrap	râz (2)	şeker
misal (2)	renk	şevk
misl	Resul	şeytan (2)
miyan	revnak	şişe
muhabbet (3)	rikap	şita
Muhammed	riza (rıza)	şiven (2)
mukabil	ruh (4)	şuh
muntazır	ruz (3)	şükûfe
murat (2)	sabır	tahsil
müfred	sadık	takdir
mümtaz	safa	talat
mürde	sahra	tarih
müştak	Sakız (5)	taş (3)
nâle	satranç	tecelli
nam	sayeveş	tedbir
nâr	saz	tel (2)

ten (4)	vire	yok (2)
tenha	vücut (2)	yol (6)
ter	yaban	yön (2)
tiğ	Yakub	yürek (2)
tîr	yan	yüz (8)
turap	yanak	zahm
turna (2)	yâr (16)	zalim
türap	yara (8)	zaman (8)
türkü	yas	zamane
uyku	yaş (4)	zâr (2)
üçler	yatak	zemm
Ülker	yay (2)	zevk (2)
üst (2)	yaz (2)	zindan
üzre (2)	yazık	zinde
var (8)	yazılı	zulmet (2)
vasıl (2)	yediler	zülal (2)
vatan	yer (5)	zülûf (2)
verdik (ğj) (2)	yezid (yezit)	

Fiiller (267 / 461). Fiiller oluş ve kılışları karşılar (Delice, 2008: 59). Şair, isimlerden sonra en fazla fiillere başvurmuştur. 267 farklı fiil kullanan Âşık Ömer, çoğunlukla deyimleşmiş fiil öbeklerine başvurmuştur. Âşığın kullandığı fiiller genellikle görülen geçmiş zaman ve geniş zaman çekimlerindedir. 461 fiilin 87 tanesi kalıplaşmış, deyimleşmiş fiil öbeğidir. Deyimler halk söyleyişinin ve düşüncesinin ürünüdür. Bunlar, şiire anlatıma renk ve zenginlik katarlar (Artun, 1999: 25). Şairin deyimleri bu derecede yoğun kullanmış olması onun halk söyleyişini başarıyla yakaladığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, halk şairi vasfı, halkın ürettiğini sanata dönüştürerek halka sunmakla elde edilebilir, diyebiliriz.

Büyük ozan kendi şiir geleneği ve dilindeki zorunlu kurallara sezgisel biçimde egemen olan kişidir; ama aynı zamanda bu kuralları sanatsal amaçlarına göre yönlendiren ve geleneğinin belirlediği sınırları aşan bir kimsedir. (Stankiewicz, 1980: 555).

Koşmalardaki fiiller:

açıl-	aldır-	arz et-
âdet eyle-	alın- (2)	aşka yan-
ağla- (7)	Allah'a ismarla-	at-
ah et- (3)	an-	ayağı tutul-
ak-	anla-	ayakta kal-
aklı şaşır-	ara- (2)	ayb eyle-
aklını al-	ariflik eyle-	ayır- (14)
al-	art- (3)	ayrıl-
alagel-	artır- (arttır-) (2)	bak-

başına gel-	düşün-	kalk-
baştan aşır-	eğ-	kan-
benzet- (3)	elden git- (6)	kapla-
beter kıl-	eli eriş-	karar idebil-
bil- (10)	elinden al- (2)	karış-
bileme-	erit-	kasda er-
bit-	et-	kavuş- (2)
boyla-	eyle- (4)	kılıç çal-
boyun eğ-	eyt-	kıy- (2)
bul- (2)	fusun eyle-	kıyama-
bulagel-	fuzun eyle-	kızır-
bulama-	geç- (4)	ko- (4)
bulmaz ol-	gel- (19)	koç-
bulun-	gerek- (2)	kork- (2)
cefa kıl-	gıt- (7)	kulak tut-
cehd it-	giy-	kur-
cevreyle-	gönül düşür- (2)	kurban ol-
cuş eyle-	gör- (4)	kurtar- (2)
cüda düş-	görül-	kurtul- (3)
çağla- (2)	görün- (2)	lütuf eyle-
çak et-	görüş-	mağrur ol- (2)
çek-	gözüne	mahrum ol-
çık- (3)	görünme-	mail ol- (3)
çıkır-	gül- (2)	meftun ol-
çök-	güldür-	mekân ol-
dağıt-	gülele-	melul ol-
dağla-	haber ver- (6)	menzil al-
de- (22)	halk ol-	mesken eyle-
değ-	hasret çek-	meşhur ol-
del- (3)	hatırını yık-	murada er- (2)
del-	hicaba düş-	mübtela ol-
dem sür-	hu çek- (4)	müyesser ol-
deril-	huruç et-	nail ol-
devret-	ırağ ol-	nâr ol-
dile-	ihtiyar et-	net-
dile- (2)	ihya et-	nida eyle-
dinle-	iltifat it-(et-)	nihan et-
diyeme-	insaf eyle-	niyaz et-
doğ-	intizar ol-	nuş it-(et-)
dolan-	ir- (er-)	ol- (17)
dolun-	iste-	olagel- (2)
doyama- (2)	kaç-	olun-
döğ- (2)	kahrını çek-	onul-
dök- (5)	kail ol-	oyna- (3)
dön- (2)	kal- (11)	öğ- (2)
düş- (9)	kaldır-	öğren- (6)

öl- (2)	solagel-	varmaz ol-
pişman ol-	söyle- (2)	ver- (3)
rahm eyle- (2)	söylen-	visaline er-
sada ver-	sür-	yapıl-
safâ sür-	şakı-	yâr ol- (3)
sal- (2)	şan ver-	yara-
salın- (3)	şaşır-	yat-
san-	şay ol-	yet- (2)
sar- (2)	şikâyet it- (et-)	yolu düş-
sararıp sol-	tak-	yüz-
sarı-	terk et-	yüze gül-
sataş-	terk eyle-	zail ol-
sayama-	tut-	zannet-
sebeb ol-	tutuş-	zapt et-
selam eyle-	uçur-	zebun eyle-
sev- (3)	vadeye yet-	
sil-	varabil-	

Sıfatlar (91 / 180). Sıfatlar, varlıkları niteleme ve belirtme yoluyla tarif eden kelimelerdir. Âşık Ömer'in incelemeye konu ettiğimiz koşmalarında kullanım yoğunluğu açısından üçüncü sırada sıfatlar yer alır. 91 farklı sıfat, toplam 180 defa kullanılmıştır. Sıfat kullanımı eşyanın doğasına eğilmeyi, nüfuz etmeyi ve gözlemi gerektirir. Edebiyatta dili kullanma kudretine işaret eder. Nesneyi sadece adıyla değil detaylarıyla anlatmak, dünyayı basit algılamının ötesine geçerek anlamlandırmayla mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Âşık Ömer'in koşmalarındaki sıfat zenginliğini eğitim görmüş olmasına bağlayabiliriz. Nitekim halk şairlerinde yoğun biçimde sıfat kullanımına pek rastlanmaz. Onlar, dünyaya bakışları, yaşayışları ve sahip oldukları kelime kadroları gereği genellikle fiil ve isim üzerinden duygu ve düşüncelerini sade söyleyişle aktarırlar.

Sıfat olarak kullanılan yapılar:

acaib	bu (23)	edna (2)
aceb (2)	çeken	ekser
açılan	çektik (ği) (2)	ela
ağlayan	çıktık (ği)	elif
akan	çok	eyleyen (3)
âşık (5)	deldik (ğim)	fena
beş	deli	fettan
beyaz	derdli	garib (2)
bir (24)	doğan	gezdik (ği)
biraz	dört	gidi
bîvefa	dürlü dürlü	gonca
bozbulanık	düşen (3)	gonce

gören (3)	laya'kil	siyehkâr
göz göz	mamur	soyan
hazır	meh	şiddetli
hep	meknûn	şirin
her (4)	mest	telli
hıraman	muhkem	ter
hub	nazik	tutan
huri	nazlı (3)	uyan
iki (2)	ne (8)	yakan
ince	nice (3)	yaradan
işlemez (2)	nihan	yeni
kaç	o / ol (8)	yeşilbaş
kâfir	olan	yiyen
kahbe	öz (2)	yüğrük
kamu	piyade	yüz yirmi dört bin
kanlı (2)	revan	yüzdük (ğü)
kara	sevdi (ğim) (2)	zaif
köhne	sevgili (3)	
lain	siyah (2)	

Zarflar (67 / 89). Zarflar; zarfları, sıfatları, filimsileri, isimleri ve daha çok fiilleri araç, yer, yön, sebep, tarz, ölçü, durum, zaman gibi ağırlardan sınırlandıran kelimelerdir (Delice, 2008: 51). Âşık Ömer, koşmalarında daha çok fiilleri sınırlandıran zarflara başvurmuştur. Bunların çoğu zarf-fiildir. Fiillerin oluş / kılınış biçimlerini yine fiil kökenli ifadelerle anlatmıştır. Koşmalarda zarf olarak toplam 89 yapı kullanılmıştır. Bu zarfların bir kısmı sözcük bir kısmı sözcük öbeği biçimindedir:

Koşmalarda zarf olarak kullanılan yapılar:

ağlayı ağlayı	çok	gelince
ah ittikçe	daim	gelmeden
akıbet	daima	gidüp
anınçün	dane dane	gittikçe
artırıp	derken(2)	gördükçe
bilmeden	deyü(6)	görünce
bir(2)	doğup	güle güle
böyle(3)	dolaldan	hâlinde
bulaldan	düşelden	heman
cehd idüp	düşeli(2)	hep (3)
cüda olunca	eğlenüp	ibtida
çalkanup (2)	eksilüp	içüp
çıkup	gâhice	âh idüp

dolanmış iken	neye	şöyle
imdi	nice (2)	tez
inüp	niçin (2)	uyup
isterken	olaldan	vire idüp (2)
kılıççalmadan	olalı (3)	yârsız
mağrur olup (2)	olmuş iken	yine (2)
melul olup	özge	yumazken
muradımca	salınıp (2)	yüz urup
ne (2)	sencileyin	
neden	şimdi	

Zamirler (13 / 125). Zamirler, isimlerin veya nesnelere yerini tutan, isim ve nesnelere temsilen kullanılan ya da işaret ederek karşılayan kelimelerdir (Korkmaz, 2003: 399). Koşmalardaki 13 farklı zamirin toplam kullanımının yarısından fazlasını "ben" ve "sen" zamirleri oluşturur. En fazla kullanılan şahıs zamiri I. tekil şahıs zamiri "ben"dir. İkinci sırada "sen" zamiri vardır. 125 zamir kullanımının 37 tanesi "ben", 28 tanesi de "sen" zamiridir. Bu iki zamirin toplam kullanımı 65'tir. "Sen" ile anlattığı sevgilidir. Âşık Ömer, koşmalarını ben ve sen ilişkisine dayandırarak bu ilişkiyi "ben" yani kendisi üzerinden anlatmıştır. Bu durum, yukarıda da değindiğimiz âşığın koşmaların merkezine kendisini koyduğu tespitini desteklemektedir. Koşmalardaki iletişimin yönü âşıktan sevgilidir. Duygu, düşünce ve hayal dünyası bu çerçevede dile getirilmiştir.

Koşmalardaki zamirler:

ben (37)	herkes (2)	ne (22)
biri	kendi (2)	nereden (2)
biz	kim (8)	o (3)
bu (9)	kimse (2)	sen (28)
şu (8)		

Edatlar (45 / 153). Edatlar görevli kelimelerdir. Görevlerine göre de üçe ayrılırlar: ünlem edatları, bağlama edatları ve çekim edatları. 45 farklı edatı toplam 153 defa kullanılmıştır. Şair, daha çok seslenme ünlemlerine başvurmuştur. Kullandığı 153 edatın 53'ü seslenmedir. Özellikle seslenmeler dikkat çekme, muhatap alma, duyguyu içten geldiği gibi aktarma ifade eder. Buradan hareketle Âşık Ömer'in şiirlerinde samimi, içten bir dil kullandığını söyleyebiliriz. Ünlemler, en doğal kelimelerdir. Çoğu doğal tepkilerden doğar. Bu sebeple ünlemler nedenli adlandırmalardır (Aktaş, 1986: 30). Dolayısıyla Âşık Ömer, iç dünyasını ünlemler aracılığıyla olduğu gibi, içten dile getirmiştir, diyebiliriz.

Koşmalarda ünlem, bağlama ve çekim edatı olarak kullanılan kelimeler:

a	de (5)	için / için (3)
aceb	Değil (13)	içre (3)
ah	dilber (3)	ile (26)
aman (3)	efendim (7)	ki (4)
Âşık Ömer	el'aman	kim
be	ey (6)	merhaba
beli	gâh... gâh	mi (19)
belki	gayri	ne... ne (2)
beri (2)	gibi (5)	nitekim
cana	girü	Ömer (3)
canım	gönül (7)	sakin
canlar	güzel (3)	sevdiğim
çün (2)	hasılı	ya (6)
dağlar (6)	hem	yoksa
dahi	hey	zira

Tamlamalar

Tamlamalar dilin kudretinin, özellikle üst dil dediğimiz şiir dilinin en önemli ustalık göstergeleridir. Dile hâkimiyeti olmayan insan dili basit, tamlamasız, kısa cümlelerle kullanır. Kişinin dile hâkimiyeti ve eğitimi arttıkça dili daha karmaşık ve bağlantılı kullanma gücü de artar. Tamlama ve kelime grubu yoğunluğu düşünce ve duygu yoğunluğudur. Âşık Ömer, 24 koşmada 243 farklı tamlamayı / öbeği toplam 276 defa kullanmıştır. Bunların sayısal dağılımı şöyledir: isim tamlaması: 76 / 77, sıfat tamlaması: 105 / 123, yabancı kelime grupları: 72 / 76. Bu tespitte tamlayanı veya tamlananı söylenmemiş, düşürülmüş yapıları dikkate almadık. İsim tamlamalarında bir tamlamayı tekrarlamış, sıfat tamlamalarında 18, yabancı gruplarda ise 4 tekrar vardır. Şairin her tamlamayı neredeyse bir defa kullanmış olması dikkat çekicidir. Bu, kendisini tekrar etmediğini, yeni ve özgün şeyler söyleme çabasında olduğunu göstermektedir.

İsim tamlamaları (73 / 74)

Âdem'in eğni	ateşinin yeri
adunun eli	ayrılık odu
anın ötesi	balığın mekânı
âşık canı	benim sevdiğim
âşkın gamı	benim sevdiğim
aşkın ateşi (2)	benim sultanım
aşkın deryası	benim sultanım
aşkın şarabı	bu Ömer'in aklı

can ile gönül yaresi
 canım paresi
 çeşmim yaşı
 derdim çaresi
 devlet hüması
 dil yarası
 dişler yarası
 diyar-gurbetin derdi
 dostumun hayali
 dostumun yüzü
 ehl-i irfan meclisi
 ekser halkın meyli
 gam askeri
 gam deryası
 gamzen okları
 gonca fidanın açılan gülleri
 gül yarası
 güzeller şahı
 güzeller Ülker'i
 Hakk'ın mamur evi
 hasret yatağı
 Hazret-i Âdem'in makamı
 hod mekânım
 Huda'nın bir edna kulu
 Huda'nın virdiği
 hüsnün hayali
 iki çeşmimin seli
 iki kaşın arası
 kaşlarının arası

kaza tîri
 kiral burcu
 kış eyyamı
 kızların yolu
 kol yarası
 meh cemalin teri
 melamet dumanı
 Mevla'nın verdiği
 mihnet köşesi
 mihnetin kahrı
 muradım üstü
 Ömer'in göğsü
 ömrümün bağı
 payitaht içi
 rahat yüzü
 Sakız'ın başı
 Sakız'ın düşü
 Sakız'ın eşi
 Sakız'ın taşı
 Sakız'ın yazı kışı
 selamet hırkası
 Senin müştakin
 servi dalı
 şeb-i firkatın nihayeti
 şeytan-ı lainin sözü
 şu dünyanın sonu
 tel yarası
 yüzün karesi

Sıfat tamlamaları (107 / 128)

bir kara duman
 bir mahal
 bir mekân
 bir nazenin
 bir servi kamet
 bir sual
 bir zaman
 biraz divanece
 bîvefa köhnezen
 bozbulanık seller
 böyle bir fettana
 böyle bir gözleri mestanece

bu ben garip
 bu ben gedanın hatırı
 bu can
 bu dağlar
 bu derd (2)
 bu derdli yürek
 bu duman
 bu dünya
 bu fena dünya
 bu gurbet
 bu hasret
 bu melek

bu Ömer	köhne dünya
bu sene (4)	muhkem bina
bu sevda	nazlı yâr (3)
bu söz	ne diyar
bu zulmet	ne talat
bundan özge iş	ne zaman (7)
cennetten çıktığı gün	nice âşıklar
çalkanup yüzdüğü göller	nice meftunlar
çok zaman	nice menzil
deli gönül	o gonca güller
doğan ay	ol bîvefa
dört yan	ol ecil
dürlü dürlü seyrangeh	ol gonca fem
edna kullar	ol gözleri mest
ela gözler	ol hüner
elif kad	ol kâr-ı mümtazı
garib Mecnun	ol nazik bel
gidi yezid	ol tıfl-ı nevrete
gözlerimden akan sel	öz aşıyan
hâristana düşmüş garib bülbül	öz ihtiyar
hazır turna	piyade diller
hep iller	salınıp gezdiği yollar
her bir gülşen	sevgili dost
her çağ	sevgili yâr (2)
her dem	sinem üzre olan göz göz
her kaçan	muhabbet
hub cemal	siyah kâkül
huri sima	şirin diller
ince miyan	telli turna
işlemez kar	yaradan mevla
kafir gidiler	yeni burc
kahbe felek	yeşilbaş suna
kamu insan	yüğrük gemiler
kanlı yaş (2)	yüz yirmi dört bin peygamber
karban işlemez iller	zaif cism

Arapça, Farsça kelime grupları

Âşık Ömer, eğitim görmüş, aydın birisidir. Aruzla yazmış olması ve divan sahibi olması divan edebiyatı mecrasından da beslendiğini göstermektedir. Nitekim inceleme konusu koşmalarında divan edebiyatına ait Arapça ve Farsça kelimelerden, tamlamalardan, kelime gruplarından önemli ölçüde yararlandığı görülmektedir. Şair, Türkçe tamlamaların / öbeklerin yanı sıra Arapça ve Farsça tamlama ve kelime gruplarına da sıklıkla başvurmuştur. Divan edebiyatına vâkıf olma özelliği çok az halk şairinde mevcuttur. Elbette halk şiiri penceresinden

bakıldığında bu, kimi durumlar için olumlu bir özellikken bazen de olumsuz bir durum olmakta, şairi temsil ettiği veya etmeye çalıştığı kesimden uzaklaştırılmaktadır. Hemen belirtelim ki Âşık Ömer divan edebiyatı unsurlarını halk şiiri içinde eritmiş, onları bir nevi halka mal etmiştir.

Koşmalardaki Arapça ve Farsça tamlamalar:

a'la vü edna	kisb ü kâr
âh u figan	Kîş ü Ferz ü Fil
âh u şiven	Kûs-ı İskenderî
âh ü feryad	manend-i andelib
akl ü fikr	meclis-i dem
aşk-ı cünun	mest-i laya'kil
bad-ı seher	nâle vü dâd
bağ u bahar	nam ü nişan
bağ-ı canan	nur-i tecelli
berk-i ter	paye-i rikab
câm-ı mihnet	râz-ı nihan
can ü baş	rıza-yı tahsil
çeşm-i fettan	ruh-i âl
çeşm-i mest	ruz u şeb (2)
çevgan-ı zülf	sabr ü karar
dehan-ı aduda	satranc-ı aşk
derd ü elem	seng-i aşk
derd ü gam	seng-i siyah
derd ü mihnet	serv-i hıraman
derd-i derun	serv-i revan
devr-i felek	sevda-yı aşk
dil ü can	şah-ı huban
diyar-ı gurbet (2)	şam-ı zulmet
dürr ü güher	şehd ü şeker
dürr-i meknûn	şeytan-ı lain (2)
ehl-i irfan (2)	şuh-ı cihan
esrar-ı Mevla	tıfl-ı nevreste
fasl-ı şita	tiğ-ı gazab
fikr ü hayal	vasl-ı habip
gisu-yı siyehkâr	yâr-ı sadık
gülşen-i dehr	zevk u safalar
hâl-i fülful	zevk u sohbet
hâl-i Hindu	
hayal-i yâr	
Hazret-i Âdem	
Hazret-i Resul	
hun-ı âşık	
kâr-ı mümtaz	
kâr-ı saz	
keşf-i raz	

Sonuç

Üslûp incelemelerinin temeli kullanılan dil malzemesidir. Bir eserdeki dil malzemesinin özellikleri, hem metnin hem de metni oluşturanın üslûbunu kavrayıp ortaya çıkarmak için gereklidir. Halk şairleri, dil açısından geleneksel dili kullanarak özgün söyleyişe ulaşabildikleri ölçüde başarılı olurlar. Bir şairin üslubunun ortaya çıkarılabilmesi de kurduğu metinlerin bütün hakkında fikir verebilecek ölçüde kelime kadrosunu incelemekle mümkün olacaktır. Âşık Ömer'in koşmalarında kullandığı kelimelerin daha çok onun kişisel duygu ve hayal dünyasını açığa çıkarmaya yönelik seçimler olduğu görüldü. Kafiye olarak kullanılan kelimelerin anlam olarak da birbirini çağrıştıran ifadeler olduğu, dolayısıyla metinlerin kavramsal kafiye yönünden de güçlü olduğu görüldü. Ayrıca kelime türlerinin dağılımı, onun nesnelere detaylarıyla, nesnelere hareketlerini ise daha çok yalın ifade ettiğini göstermektedir. Yetiştirdiği ortamın ve aldığı eğitimin tesiriyle çoğu halk şairinden farklı olarak divan edebiyatına ait kelime ve kelime gruplarına da başvurmuştur.

Bu çalışmada Âşık Ömer'in koşmalarında kullandığı söz varlığının kelime türlerine göre dağılımı, bu dağılım ve verilerin âşığın dil ve üslûbu açısından ne ifade ettiği değerlendirildi.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (1998). Anlambilim.Ankara: Engin Yayınevi
- Aktaş, Şerif (1986). Edebiyatta Üslûp ve Problemleri. Ankara:Akçağ Yay
- Artun, Erman (1999). Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatında Üslûp. Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri, AÜ Tömer Gaziantep Şubesi, Gaziantep.
- Çoban, Ahmet (2004). Edebiyatta Üslûp Üzerine . Ankara: Akçağ Yayınları
- Delice, İbrahim (2008). Sözcük Türleri . Sivas
- Elçin, Şükrü (1999). Âşık Ömer . Ankara : Kültür Bakanlığı
- Korkmaz, Zeynep (2003) .Türkiye Türkçesi Grameri . Ankara.
- Stankiewicz, Edvard (1980) . Dilbilim ve Şiir Dilinin İncelenmesi. Çev. Ahmet Kocaman, Türk Dili, XLI, S. 348, Aralık. s. 545-555.